

Для цього у чинному законодавстві України, що регулює фінансові послуги загалом або виключно банківську діяльність, має бути визначено конкретний орган державної влади, уповноважений застосовувати такі санкції, а також встановлено вид відповідних санкцій (найбільш прийнятною санкцією міг би бути штраф).

Наостанок, слід наголосити на тому, що ефективне використання громадянами України інструментів ринку Форекс як альтернативного способу інвестування можливе лише за умови достатньої обізнаності щодо усіх ризиків даного виду діяльності (в тому числі, правових), і, як наслідок, запобігання їх виникненню.

¹ Куликов А.А. Форекс для начинающих. Справочник биржевого спекулянта. – СПб.: Питер, 2003. – 368 с., С. 9.

² Матвеев П. С. Договоры валютного диллинга у цивільному праві України: монографія. – К.: Правова єдність, 2010. – 328 с. – С. 43.

³ Иоффе О. С. Обязательное право. – М.: Юридическая литература. – 872 с. – С. 295.

⁴ Матвеев П. С. Вказана праця. – С. 72.

⁵ Голубчик В. В. Проблемні питання діяльності ринку Форекс в Україні (правові аспекти): Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: збірник наукових праць. – 2012. – № 3 (15). – 174 с. – С. 170.

Резюме

Дзюба С. О. Проблеми правового регулювання відносин інтернет-трейдингу на ринку Форекс в Україні.

У статті досліджується правова природа правочинів у сфері інтернет-трейдингу на ринку Форекс, визначається ступінь відповідності даних правочинів вимогам чинного законодавства України, а також висвітлюється проблема відповідальності учасників даних правочинів.

Ключові слова: Форекс, валютні правочини, фінансові послуги, банківські послуги.

Резюме

Дзюба С. О. Проблемы правового регулирования отношений в интернет-трейдинга на рынке Форекс в Украине.

В статье исследуется правовая природа сделок в сфере интернет-трейдинга на рынке Форекс, определяется степень соответствия данных сделок требованиям действующего законодательства Украины, а также освещается проблема ответственности участников данных правоотношений.

Ключевые слова: Форекс, валютные правоотношения, финансовые услуги, банковские услуги.

Summary

Dziuba S. Problems of legal regulation of relations in the Internet trading on the Forex market in Ukraine.

The article examines the legal nature of transactions in the field of Internet trading on the Forex market, is determined by the degree of consistency of transactions with applicable legislation of Ukraine, and also highlighted the problem of responsibility of the participants of these relations.

Key words: Forex, the legal currency, financial services, banking service.

Отримано 10.04.2014

УДК 347. 921

І. О. ЖУРБА

Іванна Олександрівна Журба, здобувач Київського університету права НАН України

СТОРОНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЇХ НАЛЕЖНОСТІ ТА ЗАМІНИ

Сучасні цивільні правочини досить часто мають складний зміст, що обумовлюється їх одночасним урегулюванням декількома нормами матеріального права, які належать до його різних інститутів. При цьому характер правочинів може докорінно змінюватися, тому матиме місце домінування одних аспектів правочинів над іншими. Водночас, сучасна теорія і законодавча практика базується на певних галузях права, тому вчені намагаються досліджувати відносини у конкретній галузі, тобто конкретні (спеціальні) правочини розкладають лише на елементарні складові: права та обов'язки, а не аналізують ієрархічні зв'язки між певними галузями та інститутами права. Наочним прикладом такої недосконалості можуть слугувати дослідження класифікації правочинів, де поряд із визначенням проблемних питань щодо правочинів вченими робиться спроба їх класифікації. Так, Є. О. Харитонов та О. І. Харитонова, з одного боку, зазначають: «Хоча проблемі класифікації правочинів у науковій юридичній літературі приділялася значна увага, вона й сьогодні залишається невирішеною остаточно. ... Відносно обраної методології найголовнішим критерієм

поділу правовідносин слід визнати сферу права, у якій вони виникають¹. З іншого боку, цими ж вченими зазначається: «Підсумовуючи викладене, всі правовідносини за різними підставами можна поділити на: ...

5) правовідносини правозастосовні та правотворчі (правотворюючі)»².

Спільний аналіз цих двох точок зору свідчать про можливість розгляду правовідносин з позицій певної галузі права, а також кваліфікувати їх за різними критеріями, які важко однозначно сприймати як належні критерії в цивільному праві. Автор вважає, що сторони договору та інші «пересічні» суб'єкти у цивільно-правових відносинах, на відміну від адміністративних та інших державних органів, не займаються правозастосуванням або правотворчістю, оскільки їх мета і способи її досягнення диктуються певними інтересами та мірою юридичної компетенції, якими вони володіють. Переважна ж більшість громадян навіть не помічають, що вступають у цивільні правовідносини, коли купують хліб, оплачують проїзд в транспорті тощо. Тут не слід навіть брати до уваги, що такі відносини є специфічними, оскільки підпорядковані спеціальному нормативному акту – Закону України «Про захист прав споживачів». Скільки громадян здатні належно кваліфікувати такі відносини? Але специфічність таких відносин зумовлює передбачені законодавством способи захисту прав споживачів, якими лише незначна частина юридично обізнаних громадян здатна скористатися.

Чи зможе зрозуміти поняття «правовідношення» пересічний громадянин або навіть фахівець, якщо його сформульовано так: «правовідношення – це юридична форма (правова конструкція, а з іншої сторони, – правовий механізм), в рамках якого здійснюється суб'єктивне право і виконується кореспондований йому суб'єктивний обов'язок юридично рівними, майновими та організаційно відмежованими суб'єктами по відношенню до не заборонених з цивільного обороту матеріальних та (або) нематеріальних благ. Правовідношення являє собою форму (насамперед з точки зору правового механізму), в обсязі якої здійснюються суб'єктивні права і виконуються суб'єктивні обов'язки»³.

Запропонована концепція щодо сутності правовідношення в силу багатьох факторів є доволі спрощеною і, водночас, складною для сприйняття як поняття, оскільки вона ґрунтується на праві та обов'язку як одиничних елементах. Але з таким авторським баченням на сутність правовідношення можна погодитися лише при розгляді найпростіших правовідносин. Складні правовідносини відрізняються значною кількістю прав та обов'язків, і перехід права вимоги від однієї сторони до іншої обумовлюється виконанням власного конкретного обов'язку. Наприклад, ч. 1 ст. 655 ЦК передбачено, що за договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму. Не зважаючи на це, на наш погляд, у ч. 1 ст. 656 ЦК допущена помилка, оскільки предметом договору купівлі-продажу визначено товар, який є у продавця на момент укладення договору або буде створений (придбаний, набутий) продавцем у майбутньому. Тобто, в предметі даного договору фігурує лише товар, але передача товару є обов'язком лише продавця щодо обов'язку покупця сплатити за нього обумовлену договором суму коштів. Для правильного сприйняття договору купівлі-продажу слід враховувати договір міни (бартеру) як підвид договору купівлі-продажу, де обидві сторони передають належні їм товари, тому виходить два предмети договору. Отже, якщо жодна сторона не передасть товар відповідно до договору, то договір буде вважатися таким, що не вступив у дію. Тому предметом договору купівлі-продажу необхідно вважати товар в обмін на обумовлену договором суму коштів.

Говорити ж про цивільні правовідносини як про правовий механізм загалом не доводиться, оскільки таке отождошення некоректне для значної кількості цивільних відносин. Так, величезна кількість правовідносин відбувається в спрощеному порядку і без дотримання вимог законодавства. Наприклад, скільки подарунків отримується на свята, а на дні народження та весілля й цінні подарунки передаються без належного оформлення (п. 3 ч. 1 ст. 208, ст. 719 ЦК), але вони, в основному, не визнаються недійсними. Отже, можна констатувати, що значна частина правовідносин має місце не у встановленій формі, а також здійснюється без будь-якого правового механізму.

Тому автор вважає, за потрібне виділяти регламентовані законодавством правовідносини, а також фактичні, які виникають між суб'єктами правовідносин і не завжди є такими, що відповідають першим. Зокрема, у цивільному праві визначено підстави для визнання договорів недійсними (нікчемними), а також допускається можливість для осіб виходити за межі регламентованих законодавством правовідносин.

Тому можна припустити, що говорячи про форму правовідносин професор Є. В. Вавілін мав на увазі встановлені законодавством умови їх реалізації, але форма не може відрізнитися динамізмом, інакше це призводитиме до нестабільності прав та обов'язків. Так, важко погодитися, що обсяг прав та обов'язків, умови їх реалізації, гарантії, ступінь захисту та інші компоненти не можуть залишатися незмінними. Дані величини знаходяться в постійній динаміці⁴. Якщо навіть припустити, що право вимоги забезпечено неустойкою, то гарантії, ступінь захисту та інші компоненти повинні бути стабільними. Зокрема, на цей аспект звертає свою увагу інший вчений – Р. О. Стефанчук у контексті неможливості застосування ст. 58 Конституції України до цивільних відносин, які будуються на засадах юридичної рівності та диспозитивності. З даною думкою, загалом, можна погодитися. Вченим наводиться такий аргумент: «... якщо підставою зворотної сили зробити факт пом'якшення або скасування цивільної відповідальності особи, то слід пам'ятати, що це відбувається виключно за рахунок іншої сторони! І тому ми маємо справу із фактичним без компенсаційним порушенням прав та інтересів іншої сторони»⁵.

Автор погоджується з тим, що втручання в сферу цивільних відносин призведе до дестабілізації прав та обов'язків, а це, у свою чергу, зробить їх непередбачуваними та значно підвищить рівень правового нігі-

лізму в суспільстві. Однак, зміст і спрямованість ст. 58 Конституції України свідчить про дію цієї норми не щодо врегулювання цивільних правовідносин, а про її орієнтацію на обмеження повноважень усіх гілок влади, коли нормативно-правові акти потенційно можуть погіршити права осіб. Тобто, ця норма має гарантувати впровадження положень ст. 3 Конституції України в діяльність усіх гілок державної влади, які мають поліпшувати умови життя громадян, але в жодному разі не погіршувати їх.

Безумовно, зазначене положення має стосуватися як прав, так і обов'язків суб'єктів матеріальних і процесуальних правовідносин.

При визначенні статусу сторони у цивільному процесі слід враховувати особливості врегулювання правового становища особи нормами матеріального права та, відповідно, цивільного процесуального права. Зокрема, автору відомий випадок, який мав місце в спадкових правовідносинах, коли одна із сторін пред'явила позов про визнання договору довічного утримання (догляду) і заповіту недійсним. Позов був задоволений. Автор тут умисно назвав «позивача» однією зі сторін, оскільки відповідач у подальшому звернувся з позовом про визнання цієї особи такою, що не має права на спадкування внаслідок усунення її від права на спадкування за ст. 1224 ЦК, оскільки спадкоємець, і він же первісний позивач, не надавав утримання спадкодавцю (заповідачу, відчужувачу майна). Проблемність даної правової ситуації полягає в тому, що при первісному зверненні до суду позивач-спадкоємець заявив, що його право на спадкування порушене внаслідок укладання договору довічного утримання (догляду) і заповіту психічно хворим спадкодавцем-заповідачем, і суд даний позов задовольнив, тобто визнав таке право порушеним. З такого рішення побічно випливає, що інший спадкоємець визнав право на спадкування за таким спадкоємцем, оскільки в процесі розгляду справи не заявив зустрічного позову про визнання спадкоємця-позивача таким, що має бути усунений від права на спадкування, тобто допустив визнання його судом належним спадкоємцем. Тому автор вважає, що в даній ситуації не можна попередньою датою визнавати спадкоємця таким, що має бути усунений від права на спадкування через те, що рішення суду за первісним позовом набрало законної сили.

У зв'язку з наведеним автор вважає, що доцільно враховувати правовий зміст ухвалених судом рішень як з прямим, так і з опосередкованим їх змістом щодо правового статусу позивача та належності йому права вимоги, а також роз'яснювати відповідачу його право заперечувати проти певного статусу позивача та можливість звернутися з відповідним зустрічним позовом і обґрунтувати доцільність залучення до участі у справі інших відповідачів та третіх осіб без самостійних вимог щодо предмета спору.

У розглядуваних спадкових правовідносинах певні інтереси щодо спадкування мали й інші спадкоємці другої черги (загалом їх було десять), право на спадкування яких залежало від визнання договору довічного утримання (догляду) та заповіту недійсним. Але їх не було залучено до участі в справі всупереч вимогам ст.ст. 36 і 130 ЦПК та ст. 63 Закону України «Про нотаріат», і вони були змушені звертатися із самостійними позовами про визнання за ними права на спадкування, пропущеного з поважних причин. Отже, процесуальні аспекти визначення заінтересованості осіб та сторін, особливо встановлення належного відповідача, є досить актуальними і доволі часто обумовлюють тривалість розгляду справи та кількість цивільних справ.

Автор вважає, що беручи до уваги матеріальні правовідносини як основну підставу права на звернення до суду, не можна нехтувати процесуальними аспектами такого права. Особливо це актуально при визначенні відповідача у справі.

Урівноваження прав та обов'язки таких суб'єктів – це основне завдання державної влади. При цьому слід враховувати усі аспекти цих відносин, які розглянемо на наочному прикладі.

Найпоширенішими на сьогодні є справи, в яких однією зі сторін правовідносин не визнається право іншої сторони, коли воно неналежно підтверджене. Так, у справах про визнання поважності причин пропуску строку для прийняття спадщини згідно з ч. 3 ст. 1272 ЦК передбачається, що спадкоємець, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, має звертатися до суду з позовом і останній може визначити йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини. Але ж позовне провадження зумовлює необхідність встановлення відповідача у справі, на якого можуть бути покладені судові витрати, хоча він будь-якого правопорушення не вчиняв. Зрозуміло, що в такій справі відповідачами повинні бути спадкоємці, які прийняли спадщину і не визнали право позивача-спадкоємця на прийняття спадщини, оскільки він пропустив строк для прийняття спадщини. Однак визнавати поважність причин пропуску строку на прийняття спадщини не є їх обов'язком, а має розцінюватися як їх право. Водночас саме позивач-спадкоємець має довести суду та іншим спадкоємцям поважність причин такого пропуску, тому не можна таких спадкоємців визнавати відповідачами у справі.

Більше того, у судовому рішенні згідно з ч. 3 ст. 1272 ЦК має надаватися додатковий строк для прийняття спадщини, тобто з таким рішенням позивач-спадкоємець має звертатися до нотаріуса за видачею свідоцтва про право на спадщину. Отже, у рішенні суду не констатується наявність права на спадкування, а лише встановлюється факт допустимості прийняття спадщини, тобто в такій ситуації можна констатувати необхідність звернення до суду в порядку окремого провадження. На думку автора, в такій ситуації спадкоємці вправі заперечувати проти притягнення їх до участі у справі як відповідачів, оскільки вони належно скористалися своїм правом на прийняття спадщини, коли вони не винні в тому, що один із спадкоємців пропустив строк для прийняття спадщини. Наприклад, внаслідок неповідомлення його нотаріусом (ст. 63 Закону України «Про нотаріат»).

Хоча доцільність після отримання рішення суду подальшого звернення до нотаріуса сумнівна, але такий випадок можливий, якщо нотаріусом ще не було видано спадкоємцям свідоцтв про право на спадщину і цей процес був зупинений зверненням до суду.

Інша річ, коли спадкоємці не визнають встановленого рішенням суду права на спадщину за спадкоємцем і вже отримали відповідні свідоцтва про право на спадщину. У такому випадку вони вправі перерозподілити спадщину на підставі договору, а за відсутності згоди в позовному провадженні спадкоємець вправі відсудити належну частку в спадщині чи відповідну їй компенсацію (ст. 1280 ЦК) у спадкоємців, які вже отримали статус власників. Однак і в цьому випадку покласти на них обов'язок відшкодувати судові витрати не зовсім коректно, оскільки, як уже зазначалося, – причина судового розгляду справи пов'язана з простроченням реалізації права на прийняття спадщини одним із спадкоємців, а не з порушенням права такого спадкоємця відповідачами.

Тому автор вважає, що ст. 88 ЦПК може застосовуватися лише для тих правовідносин, коли мало місце правопорушення з боку відповідача, а не доведення позивачем власного права (ст. 16 ЦК). Дане положення, на нашу думку, має враховуватися й для всіх інших правовідносин. Зокрема, коли один із подружжя вважає за необхідне розірвати шлюб і не посилається на порушення власних прав у шлюбних правовідносинах, а інший заперечує проти цього, то покласти на останнього обов'язок відшкодування судових витрат некоректно тощо.

Автор вважає, що законодавець безпідставно позбавив первісного відповідача (неналежного) права брати участь у процесі визначення та заміни його належним відповідачем. Так, у ст. 33 ЦПК жодного слова не сказано про те, що відповідач може брати участь у процесі заміни неналежного відповідача належним чи залученні співвідповідачів, хоча за ст.ст. 10, 27, 130 ЦПК таке право відповідачу має бути надано. Тут слід звернути увагу й на те, що у ч. 2 ст. 128 ЦПК законодавець необґрунтовано зменшив підстави заперечень відповідача, які зведені до посилань на незаконність вимог позивача, їх необґрунтованість, відсутність у позивача права на звернення до суду або наявність перешкод для відкриття провадження у справі. На нашу думку, відповідач вправі заперечувати проти притягнення його у такій якості до участі в справі, оскільки участь у цивільному процесі зумовлює втрати часу, коштів та в багатьох випадках завдає моральної шкоди у зв'язку з доволі частим поширенням негативної інформації про нього.

Спільний аналіз ст.ст. 31 та 33 ЦПК дає змогу припустити, що заміна неналежного відповідача має відбуватися разом з поданням письмової заяви про зміну предмета або підстав позову, тобто до початку розгляду судом справи по суті, але це не означає, що тільки на цій стадії розгляду справи така заміна допустима. Як впливає зі змісту ст. 33 ЦПК, де не встановлено будь-яких строків, позивач вправі просити суд про заміну відповідача на будь-якій стадії розгляду справи.

Але важко однозначно сприймати право позивача замінити відповідача на належного на будь-якій стадії розгляду справи, оскільки, як ми зазначали раніше, навіть нетривала участь в цивільній справі вже могла завдати шкоди відповідачу хоча б тому, що змусила звернутися за правовою допомогою до фахівців. Тому можна стверджувати, що саме відповідач вправі заперечувати проти його «простої» заміни на іншого відповідача, оскільки він так може втратити право на відшкодування понесених ним витрат та втрату часу тощо. Дійсно, визнаючи необхідність заміни неналежного відповідача, іншим позивач має одночасно визнавати й власну помилку та необхідність компенсації шкоди, завданої неналежному відповідачу. У цьому конкретному випадку відповідач повинен бути наділений правом звернутися із зустрічним позовом до позивача про компенсацію завданої шкоди, що виникла внаслідок необґрунтованого притягнення до участі в справі як відповідача або співвідповідача. У цій ситуації автор вважає необхідним враховувати позицію відповідача при його заміні іншою особою, тобто відповідач повинен отримати право заперечувати не тільки проти його притягнення до участі в справі в такій якості, а й право заперечувати проти його заміни іншим відповідачем без відшкодування завданої йому шкоди. Отже, ч. 2 ст. 128 ЦПК необхідно доповнити відповідними підставами для висловлювання заперечень з боку відповідача. Більше того, заперечення проти позову – це основне «знаряддя» боротьби відповідача проти пред'явленого позову поряд із зустрічним позовом, тому це положення має бути відображене у ст. 31 ЦПК. Більше того, для пред'явлення зустрічного позову, як правило, мають існувати матеріальні передумови, а заперечення проти позову мають як матеріальний контекст, так і суто процесуальний.

Автор вважає запропоновану гіпотезу дуже важливою, оскільки вона допоможе не тільки відповідачу не брати участь у справі, в якій він не має особистого інтересу, а й позивачу встановити належного відповідача на ранній стадії розгляду справи, щоб застерегти виникнення помилки та, в остаточному рахунку, негативно-го рішення суду, де буде встановлено, що позов звернено не до тієї особи, яка порушила права позивача.

¹ Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Цивільні правовідносини: навчальний посібник. – К.: Істина, 2008. – С. 13.

² Там само. – С. 18.

³ Вавилин Е. В. Правоотношение: понятие, структура и содержание. // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвеевські цивілістичні читання): Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: У 2-х т., Київ, 19 жовтня 2012 р. – Т. 1. – К.: ТОВ «Білоцерківдрук», 2013. – С. 76.

⁴ Там само. – С. 75.

⁵ Стефанчук Р. О. Модернізація конституційно-правових засад цивільного законодавства України (в контексті діяльності Конституційної Асамблеї). Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвеевські цивілістичні читання). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: У 2-х т., Київ, 19 жовтня 2012 року. – Т. 1. – К.: ТОВ «Білоцерківдрук», 2013. – С. 84.

Резюме

Журба І. О. Сторони як суб'єкти цивільних процесуальних відносин: проблемні питання їх належності та заміни.

У статті розкривається особливість цивільних правовідносин та їх суб'єктів з точки зору їх трансформації у статус сторін як суб'єктів цивільних процесуальних відносин. Аналізується судова практика та норми законодавства, які регламентують процедуру заміни неналежного відповідача. Внесено пропозиції щодо вдосконалення норм Цивільного процесуального кодексу України із заміни неналежного відповідача та залучення у процес співвідповідачів.

Ключові слова: правовідносини, сторони, позивач, відповідач, неналежний відповідач, співвідповідачі.

Резюме

Журба И. А. Стороны как субъекты гражданских процессуальных отношений: проблемные вопросы их принадлежности и замены.

В статье раскрывается особенность гражданских правоотношений и их субъектов в точки зрения их трансформации в статус сторон как субъектов гражданских процессуальных отношений. Анализируется судебная практика и нормы законодательства, регламентирующие процедуру замены ненадлежащего ответчика. Внесены предложения относительно совершенствования норм Гражданского процессуального кодекса Украины по замене ненадлежащего ответчика и привлечения в процесс соответчиков.

Ключевые слова: правоотношения, стороны, истец, ответчик, ненадлежащий ответчик, соответчики.

Summary

Zhurba I. Sides as subjects of civil judicial relations: problem questions of their belonging and replacement.

In the article the feature of civil legal relationships and their subjects opens up in the points of view of their transformation in status of sides as subjects of civil judicial relations. Judicial practice and norms of legislation, which regulate procedure of replacement of improper defendant, is analyzed. Suggestions are brought in relation to perfection of norms of Civil code of procedure of Ukraine from replacement of improper defendant and bringing in the process of co-respondents.

Key words: legal relationships, sides, plaintiff, defendant, improper defendant, co-respondents.

Отримано 11.04.2014

УДК 368.86

Р. В. СОБОТНИК

*Ростислав Володимирович Соботник, здобувач
Науково-дослідного інституту приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН
України*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ВИГОДОНАБУВАЧА ЗА ДОГОВОРОМ СТРАХУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ДЖЕРЕЛОМ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

Відповідно до ст. 979 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) за договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору.

Страхованню, зокрема, за договором страхування цивільної відповідальності за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки, підлягають майнові інтереси страхувальника, пов'язані з його зобов'язанням відшкодувати шкоду, заподіяну життю, здоров'ю, майну третіх осіб або навколишньому природному середовищу внаслідок пожежі чи аварії на експлуатованому небезпечному об'єкті.

Страховання цивільної відповідальності за шкоду може здійснюватися як у добровільному, так і в обов'язковому порядку. Принцип добровільного страхування відповідальності за заподіяння шкоди полягає в тому, що кожна особа самостійно вирішує проблему покриття своїх можливих у майбутньому витрат, пов'язаних з відшкодуванням шкоди третім особам, а саме: за рахунок власних коштів або за рахунок страхової послуги, за яку сплачується певний мінімум у вигляді страхової премії.

В основі обов'язкового страхування цивільної відповідальності лежить принцип публічності, згідно з яким держава зобов'язує зазначених у законі осіб страхувати свою відповідальність перед іншими особами. Так, страхування відповідальності підприємств – джерел підвищеної небезпеки є обов'язковим і здійснюється на підставі Порядку і правил проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яка може бути заподіяна пожежами і аваріями на об'єктах підвищеної